

HANZLI PÉTER–NAGY SÁNDOR

A magyarországi LGBTQI-mozgalom önszerveződése és viszonya a politikával az 1980-as évektől az ezredfordulóig

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2024.4.4>

A magyarországi leszbikusok, melegek, biszexuálisok, transzneműek, queerek, interszexek stb. (röviden: LGBTQI¹) mozgalomának története voltaképpen az 1989–1990-es gazdasági és politikai rendszerváltás idején kezdődött. Az azelőtti évtizedekben – noha az első melegszerződés hivatalosan a Kádár-rendszer utolsó éveiben alakult – semmilyen legális szerveződés nem létezett. A tanulmányban bemutatjuk a magyar LGBTQI-mozgalom kialakulásának körülményeit, a szervezetek, intézmények születését, a meleg- és leszbikusközösség törekvéseit, illetve azokat a lépéseket, amelyek révén közelebb jutott a magyar szabályozás a jogegyenlőséghez. Jelezzük azt is, hogyan fogadta a közvélemény az LGBTQI-témák felvetését, az ezeket övező politikai

¹ A kilencvenes években a *meleg* szót preferálták a pejoratív *buzi*, valamint a szexualitásra utalónak tartott *homoszexuális* szó helyett. Egyébként a homoszexuális/heteroszexuális kifejezéseket egy magyar-osztrák származású irodalmár és aktivista, Kertbeny Károly Mária (1824–1882) írta le először egy magánlevelében 1868-ban. Az utóbbi két évtizedben terjedt el az LMBT, LMBTQ, LMBTQI (angolul LGBTQI) betűszavak használata. Ezek a kifejezések a politikailag korrekt szemléletmód elterjesztését hivatottak elősegíteni, hogy minden, nem kizárólag heteroszexuális életformát élő, illetve nem cisznemű személy és csoport érdekei és képviselője is megjelenjen. A betűk a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű (transzszexuális stb.) mellett a queer (aki nem kívánja kategorizálni magát) és az interszex (a mindkét nem biológiai jellegzetességeivel rendelkező – korábban hermafrodita – egyén) kifejezéseket rejtik. Dolgozatunkban leginkább az LGBTQI betűszót használjuk, amikor az a közösség egészére utal. A korábban alkalmazott kifejezéseket (homoszexuális, meleg stb.) a kontextusnak megfelelően alkalmazzuk.

reagálásokat, valamint igyekszünk felvázolni a közvélemény, a politika és az LMBTQI civil világ egymásra reflektálását is.

A Kádár-rendszer az LMBTQI-emberekhez való viszonyában ellentmondásosnak tekinthető. Az 1956-os forradalmat követő években a konszolidáció kérdésével elfoglalt Kádár-kormányzat idején, 1961-ben született meg – az államszocialista országokban az elsők között – a Büntető törvénykönyv (Btk.) azon módosítása, amely a felnőtt férfiak egymás közti, beleegyezésen alapuló szexuális kapcsolatának büntetését törölte 1962-től.² Ez a passzus még az 1878-as ún. Csemegi-kódex idején került a Btk.-ba. A kultúrpolitika nem számúzta, inkább a túrt kategóriában tartotta az LMBTQI-témájú műveket. Már 1957 után a rendszer-váltásig a világ minden pontjáról számos, jeles LMBTQI-témájú szépirodalmi művet fordítottak le és adtak ki a magyar kiadók (Stefan Zweig, Thomas Mann, Jean-Paul Sartre stb.). A korszakban LMBTQI-témájú nyugati filmek bemutatását is engedélyezték a mozikban és a televízióban, (például Visconti, Pasolini, Fassbinder művészfilmjei, vagy olyan populárisabb filmalkotások, mint az *Éjféli cowboy* vagy az *Őrült nők ketrece*). A Kádár-korszakban élő LMBTQI-emberek nem tapasztalhattak nyílt kormányzati uszítást, üldözést sem. Hallgatólagosan működhetek olyan szórakozóhelyek, amelyek esténként a melegközösség számára voltak nyitva (például Egyetem presszó, Diófa étterem). Természetesen naivság volna azt gondolni, hogy ezeket a helyeket a rendőrség és a titkosszolgálat információgyűjtésre és ellenőrzésre ne használta volna. A hírhedt III/III ügyosztályon külön részleg foglalkozott a homoszexuálisok megfigyelésével, a rendőrség pedig listát vezetett a homoszexuálisokról.³

² A két Németország, Nagy Britannia, sőt egyes amerikai tagállamok is csak ezután dekriminalizálták a homoszexualitást. A hazai dekriminalizáció háttértörténetéről lásd: TAKÁCS Judit: *Meleg század*. Kalligram Kiadó-MTA TK, Budapest, 2018. 119–138.

³ Erről részletesebben lásd: TAKÁCS Judit: Homoszexuálisok listázása a 20. századi Magyarországon. *Korall: Társadalomtörténeti Folyóirat*, 2016/66. 5–31.; TAKÁCS Judit–P. TÓTH Tamás: Megbélyegzett kapcsolatok az államszocialista Magyarországon. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 2017/3. 63–85. DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017.3.63>

Egy, az MTI szerkesztőségében dolgozó újságíróval történt meg 1983 őszén, hogy Nyugat-Európából utazott haza, Jugoszlávián keresztül, vonaton, és a vámellenőrzés során hét „nyugati” melegtémájú érdekvédelmi újságot elkoboztak tőle. Az újságíró kérvényezte a folyóiratok visszaszolgáltatását, arra hivatkozva, hogy a lapok nem pornóújságok,⁴ hanem társadalompolitikai, kulturális kiadványok, amelyek az újságírói munkájához szükségesek. Arra is felhívta a hatóságok figyelmét, hogy az elkobzott folyóiratokban szereplő aktfotók és a homoszexualitás témája nincs betiltva Magyarországon. A vámhivatal azonban elutasította a kérelmet és a folyóiratok vámkezelését azzal az indokkal, hogy azok „sértik a szocialista közerkölcsöt és közszemérmét”, valamint a „szocialista együttélés szabályai szerint nem kívánatos ezen áruk behozatala”, függetlenül attól, hogy nyilvánosságra kerülnek, vagy sem.⁵

A Kádár-rendszerben arról sem lehetett szó, hogy az LMBTQI-közösség tagjai civil szervezeteket alapítsanak, érdekvédelmi újságot adjanak ki, vagy hogy a parkokon, fürdőkön és közvécéken túl a kulturált ismerkedés fórumait megteremtsék, esetleg kulturálódási igényeik kielégítésére filmklubokat, irodalmi esteket, egyéb művészeti programokat szervezzenek. Az sem eltagadható, hogy ebben a korszakban a dekriminalizáció ellenére a meleget, transzneműeket, leszbikusokat a társadalom kirekesztette (rendőri zaklatás, gúnyolódás, pletykálgodás, buziviccek stb.), a homoszexualitás tabunak minősült. A kirekesztés, a társadalom tagjainak ismerethiánya, az elhallgatás ellen a kormányzat nem tett semmit.

1990 előtt a homoszexualitásról a médiában is alig lehetett hallani. Főként értelmiségi rétegműsorokban (például a Magyar Rádió *Bagoly* című műsorában), többnyire a késő esti műsorsáv-

⁴ A vámjog részletes szabályainak megállapításáról és a vámeljárási szabályozásáról szóló 6/1983. (III. 9.) PM–KkM számú együttes rendelet 7. §-a rendelkezett arról, hogy többek között a szocialista közerkölcsöt és a közszemérmét sértő sajtótermékek, kiadványok, ábrák és tárgyak (pornográf jellegű termékek stb.) nem vámkezelhetők.

⁵ Sajtótermék vámkezelése – 1983. Háttér Archívum. A dokumentum elérhető a következő linken: <https://lmbqtortenelem.hu/item/704> (Letöltve: 2024. 08. 18.)

ban, illetve a televízióban lehetett látni leginkább sztereotip meleg szereplőt (például a *Linda* című krimisorozat – 1984-ben bemutatott – első részében egy meleg férfit, akivel a nyomozónő az Egyetem presszó teraszán beszélget, vagy az affektáló fodrászt, Oli urat az 1987-ben induló *Szomszédok* című teleregényben). A Magyar Rádió *Halló, itt vagyok!* című műsorában *Szilágyi János* beszélgetett a hozzá forduló hallgatókkal, többek között melegekkel is.⁶

Kevés olyan bátor személy létezett, mint például *Schütz István* könyvkereskedő és fordító, aki az előbb vázolt problémákra is igyekezett felhívni Kádár Jánosnak, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) első titkárának a figyelmét egy 1982. szeptember 1-jei keltezésű többoldalas levélben.⁷ 1982 nagy filmes szenzációját Makk Károly *Egymásra nézve* című filmje kínálta. A Galgóczi Erzsébet kisregényéből készült játékfilm felidézte az ötvenes évek nyomasztó légkörét, értelmiségi dilemmáit, amely témáról a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején már egyre többet lehetett beszélni. Ugyanakkor úttörőként mutatott be egy szenvedélyes leszbikus szerelmi kapcsolatot. A film májusi cannes-i bemutatója után számos cikkben, tanulmányban és a közbeszédben is megjelent ez a két téma (az 1950-es évek és a leszbikusság).⁸ Vélhetően ez is bátoríthatta a levélíró a kérdések felvetésére.

⁶ A legnagyobb büntetés. In: SZILÁGYI János: *Halló, itt vagyok!* Csillagkönyvek, Budapest, 1986. 61–64.

⁷ Schütz István levele Kádár Jánosnak (1982. szeptember 1.) – Háttér Archivum levéltári anyagok. Részleteket közölt belőle a *Mások* 2004. októberi száma (a levélíró akkoriban a *Mások* információs, érdekvédelmi és kulturális folyóirat korrekora is volt).

⁸ Cannes-i versenyfilmünk: *Egymásra nézve*. Beszélgetés Galgóczi Erzsébettel. *Kisalföld*, 1982. május 15. 5. További sajtómegjelenések: JOZSA: *Egymásra nézve*. Makk Károly filmje. *Magyar Nemzet*, 1982. október 7. 4.; KOVÁCS Dezső: *Egymásra nézve*. *Kritika*, 1982/12. 36–37.; ORAVECZ Imre: Erősz eltévelyedett gyermekei. *Élet és Irodalom*, 1982. október 8. 13.; SAS György: *Egymásra nézve*. *Film-Színház-Muzsika*, 1982. október 16. 4.; BÁRON György: Nehéz szerelem. *Egymásra nézve*. *Filmvilág*, 1982/10. 9–11. Arról, hogy a film bemutatása nagy társadalmi visszhangot keltett, több oral history interjúalany is beszámolt. Például: „A személyiségem két külön szálon futott”. Beszélgetés Gábor Saroltával. In: BORGOS Anna (szerk.): *Eltitkolt évek*. Labrisz Leszbikus Egyesület, Budapest, 2011. 49–50.

Levelében Schütz arra hívta fel az első titkár figyelmét, hogy a homoszexualitás megítélésében sok a tévhit, és „hiányzik társadalmunkból a tolerancia, a megértés”, számos meleg szenved a diszkriminációtól, az előítéllettől, nehezen talál társat magának, és többen hagyják el az országot emiatt, ami a pártra és a szocialista rendszerre sem vet jó fényt. A levélíró azt javasolja, hogy egy, a Hazafias Népfront keretein belül működő, vagy egy független országos szervezetre, klubra volna szükség, amely a melegek számára beszélgetőköröket alakítana, jogi és egészségügyi tanácsadást, kulturális programokat, társskereső szolgálatot szervezne, szakkönyvtárat alapítana stb., azaz segítené a homoszexuálisok önszerveződését. Emellett engedélyezni kéne meleg-szórakozóhelyek nyitását is. Mindezek előrébb mozdítanák Magyarország és az MSZMP jobb megítélését is. Nem tudni, hogy a levél eljutott-e Kádár Jánoshoz. A felvetésekre válasz nem érkezett, ám a rendőrség kikérdezte a levélíró szomszédait.⁹

Az 1980-as évek közepére tehető a későbbi melegmozgalom csírái kialakulásának időszaka. Az önszerveződés hivatalossá válását előmozdította a HIV megjelenése Magyarországon. Az AIDS¹⁰ betegséget először az Egyesült Államokban észlelték. Az egészségügyi hatóságok 1981 nyarán figyeltek fel arra, hogy az azt megelőző hónapokban öt Los Angeles-i, korábban egészséges, homoszexuális férfi immunrendszerét támadta meg egy olyan fertőző betegség, amely tüdőgyulladást okozott, miközben ez a fertőzés nem szokott ilyen következményekkel járni. A tüdőgyulladás mellett jelentkezett egy ritka bőrdaganat, a Kaposi-szarkóma is.¹¹

⁹ Izlandtól Burmáig: Egy ember, aki levelet írt Kádár Jánosnak. *Mások*, 2004. október. 14–17., 27–29.

¹⁰ Az AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome = szerzett immunhiányos tünetegyüttes) a HIV (Human Immunodeficiency Virus = emberi immunhiány vírusa) által előidézett tünetegyüttes – 1983-ban az amerikai Robert Gallo, valamint a francia Françoise Barré-Sinoussi és Luc Montagnier kutatócsoportjai egymástól függetlenül fedezték fel az AIDS retrovírusát, a HIV-et. Az AIDS korábbi megnevezése GRID (Gay-Related Immune Deficiency = Melegekhez köthető immunhiány) volt. Lásd még:

<https://www.pasteur.fr/en/research-journal/news/40-years-hiv-discovery-first-cases-mysterious-disease-early-1980s> (Letöltve: 2024. 08. 18.)

¹¹ CZEIZEL Endre: „A csókok átka”. Népszava Kiadó, Budapest, 1989. 202.

Magyarországon már 1983-ban elkezdődött a téma tudományos kutatása – nemzetközi együttműködés keretében –, majd 1984 februárjában az *Orvosi Hetilapban* összefoglaló tanulmány jelent meg a szindrómáról, ezután pedig az orvosi szakma folyamatosan értesült a legújabb hírekről, cikkekről. Lehetővé vált a tesztelés is. Az 1985 májusa és augusztusa között levett vérmin-ták közül szűrték ki az első hazai két személyt, akiknek a tesztje pozitív lett. 1985. augusztus végén az Egészségügyi Minisztérium szervezettebbé és hatékonyabbá tette az AIDS-szel kapcsolatos hazai felkészülést.¹² Megszervezték a szakemberek felkészítését és a veszélyeztetett társadalmi csoportok vizsgálatát is elkezd-ték. 1985 őszén a Minisztertanács határozott a szűrővizsgálatok beindításáról és a lakosság tájékoztatásáról is.¹³

Az akkoriban szerveződő melegközösség 1988-ban szervezte meg az *AIDS-segélyt* a Hematológiai Intézet AIDS-laborjának, a budapesti Szent László Kórház fertőző osztályának orvosai, vala-mint az akkori két működő homoszexuális egyesület (a Homeros és a Lambda Budapest) orvosainak összefogásával.¹⁴ 1989-ben született meg a PLUSS – Magyarországi HIV-pozitívokat Segítő Egyesület. 1987-ben haltak meg először AIDS következtében Magyarországon.¹⁵ A szociális és egészségügyi miniszter 1988-ban rendeletében előírta a kötelező partnerszűrést.¹⁶

¹² VASS Ádám, dr.: Az AIDS-szel kapcsolatos hazai felkészülés. In: HORVÁTH Attila (szerk.): *AIDS. Szerzett immunhiány szindróma*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1987. 216–229.

¹³ Tájékoztató a Politikai Bizottságnak a szerzett immunhiányos tünetegyüttesről (AIDS) kapcsolatos nemzetközi helyzetről és a hazai intézkedésekről. MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, Radics Katalin, 1985. szeptember 16. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) M-KS 288. f. 41/1985 05 09490. https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_288_05_09490.pdf#search=&page=219 (Letöltve: 2024. 08. 18.)

¹⁴ Az AATSZ története. Forrás: <https://anonimaid.s.hu/rolunk/> (Letöltve: 2024. 08. 18.)

¹⁵ https://hu.wikipedia.org/wiki/HIV#cite_note-4 (Letöltve: 2024. 08. 18.)

¹⁶ 5/1988. (V. 31.) sz. SZEM-rendelet a szerzett immunhiányos tünetcsoport terjedésének meggátlása érdekében szükséges intézkedésekről és a szűrővizsgálat elrendeléséről. 2002-ben ezt a jogszabályt az Alkotmánybíróság 27/2002. (VI.28.) sz. AB határozatával megsemmisítette.

Az első magyar melegegyesület megszületése

A homoszexuálisok érdekvédelmével foglalkozó egyesület megalakításának gondolata először 1985 végén merült fel.¹⁷ Ekkor még nem létezett egyesülési törvény, ha valaki egy civil szervezetet akart alapítani, szükség volt valamely minisztérium engedélyére. Az alapítási kérelmet az akkori egészségügyi- és belügyminisztériumi illetékesek még kategorikusan elutasították – ahogyan erről dr. Romsauer Lajos (1936–2011) pszichiáter, ideggyógyász, az egyesület egyik alapítója is beszámolt.¹⁸ Az egyesület ötlete egy Ambrus Péterrel¹⁹ történt baráti sétán merült fel, amikor az AIDS került szóba: „Akkor határoztuk el, hogy alakítunk egy egyesületet [...] célunk egyrészt a közösségünkön belül a felvilágosítás, hogy megmeneküljünk ettől a betegségtől [...]. A másik ezzel egyenértékű cél, hogy kulturáltan tudjunk ismerkedni. [...] E kettős cél érdekében szerveződgettünk, először egy kis 16 fős csoport, egy belső mag alakult ki, aki aztán a saját baráti körében jobbra-balra érdeklődött, így duzzadtunk fel mintegy 40 főre”, akik végül megalapították az egyesületet.²⁰ A szervezést – hogyan kell egy ilyen civil szervezetet létrehozni, mi legyen az alapszabályban, milyen PR-tevékenységet kell végezni stb. – segítette egy amerikai aktivista is.²¹

Az első magyar meleg civil szervezet végül 1987-ben alakult meg formálisan Magyar Homoszexuálisok „Homeros-Lambda” Országos Egyesülete néven. A szervezet képviselői 1987. október 27-én nyújtották be az engedélyezési kérelmet az akkori Egészségügyi Minisztériumba.²² 1988 elején, a Grósz-kormány

¹⁷ Ambrus Péter levele a Szása nevű orosz aktivistának, 1988. március 8. Háttér Archivum, Szervezetek anyagai, Homeros, HU HATTER 1–2.

¹⁸ KERTÉSZ Péter: „Nem fogunk rózsaszín háromszöget viselni”. Interjú dr. Romsauer Lajossal. *Magyar Nemzet*, 1988. április 28.

¹⁹ Ambrus Péter (1942–2012) szociológus, a Homeros másik alapítója, majd főtítkára.

²⁰ Homoszexuálisok Magyarországon: Romsauer Lajossal, a Homerosz Egyesület elnökével beszélget Tóth László. *Mozgó Világ*, 1991/3. 110.

²¹ Interjú Dulovits Lászlóval – 1. rész, 2022. március 24. – Háttér Archivum. Az interjúalany az amerikai aktivistát nem tudta megnevezni.

²² LÉGRÁDY Eszter: Homoszexuálisok – országos egyesületben? *Magyar Hírlap*, 1988. január 16. – Az egyesületnek az 1987-es hivatalos alapítói szándéklevél

Szociális és Egészségügyi Minisztériuma – élén dr. Csehák Judittal – már engedélyezte az első magyar homoszexuális egyesület, a Homeros megalapítását. A szervezet alapszabályában is szerepelt e kettős cél, a HIV/AIDS-megelőzés és a homoszexuális közösség önszerveződésének, társadalmi integrációjának elősegítése, amelyek a korábban született dokumentumokban²³ is hangsúlyosan helyet kaptak.

Az engedélyezési döntésben a HIV-járvány magyarországi megjelenése és terjedése miatti kormányzati aggodalom jelentős szerepet játszhatott. A kelet-európai szocialista országokban az elsők között Magyarországon engedélyezte hivatalosan kommunista kormány egy homoszexuális szervezet működését.²⁴ A Homeros alakuló közgyűlését 1988. május 8-án a budapesti Rege Szálló konferenciatermében tartották.²⁵ Az akkori gyors politikai és gazdasági változások közepette a szervezet létrejötté a közvélemény érdeklődését csak mérsékelten keltette fel. A Homeros vezetői közül dr. Romsauer Lajos elnök az első magyar, aki a nyilvánosság előtt vállalta melegségét.²⁶ Az egyesület az érdekvédelem és a betegségmegelőzés mellett jogi beadványo-

előttről is fennmaradt egy szándéknyilatkozata, *A homoszexuálisok integrációját elősegítő formáció létrehozásáról, annak értelméről és céljairól* címmel, 1986 februárjából. Háttér Archivum, Szervezetek anyagai, Homeros, HU HATTER 1–2.

²³ *A homoszexuálisok integrációját elősegítő formáció létrehozásáról, annak értelméről és céljairól* (1986. február – kézirat); *Tervezet az AIDS prevencióját szolgáló és a homoszexuálisok integrációját, valamint szexuális magatartásuk megváltoztatását célzó egyesület létrehozásáról* (1987. augusztus – kézirat); *Homoszexuálisok „Homeros-Lambda” Országos Egyesülete – alapító szándéklevél* (1988. február 15.), Háttér Archivum, Szervezetek anyagai, Homeros, HU HATTER 1–2.

²⁴ 1984-ben alakult a MAGNUS nevű szervezet Szlovéniában (lásd: <http://www.ljudmila.org/siqrd/magnus>), valamint 1987-ben alakult meg Szlovéniában – és a kelet-európai blokkban is – az első lesbizikusszervezet, a Skuc-LL. Lásd még: <http://www.ljudmila.org/siqrd/ll/> (Letöltve: 2024. 08. 18.)

²⁵ Lambda-Homérosz Egyesület – Az első közgyűlés. *Magyar Hírlap*, 1988. május 4., illetve: Születésnap kiadvány. *Mások*, 1993 október. 6. Megalakulásával a Homeros az egyik első, ha nem a legelső magyarországi civil szervezet lett.

²⁶ Dr. Romsauer Lajos a televízióban bejelenti a Homérosz megalakulását (1988): <https://www.youtube.com/watch?v=CID13KA2fjU> (Letöltve: 2024. 08. 18.) Romsauer Lajos később is rendszeresen nyilatkozott a nyomtatott sajtónak, televízióknak.

kat fogalmazott és különböző szabadidős tevékenységeket (angol nyelvtanfolyam, Oscar Wilde angol társalgási klub, filmklub, AIDS házi gondozás tanfolyam, AIDS-segély) is szervezett.²⁷ Az egyesület egy magazint is kiadott, *Hom-eros* címmel, mely összesen két számot ért meg.²⁸ Az egyesületnek Budapesten kívül Miskolcon is létrejött egy kisebb csoportja 1992-ben, amely egy egészségházban működtetett klubot, bulikkal, előadásokkal, beszélgetésekkel,²⁹ valamint 1989 és 1992 között a budapesti Kertész utcában a Lokál nevű szórakozóhelyet.³⁰

A Homeros nemzetközi kapcsolatokat is épített. Ennek keretében került sor Budapesten az első kelet-európai homoszexuális konferenciára 1987. november 7–8-án – véletlenül a nagy októberi szocialista forradalom évfordulóján. A Nemzetközi Melegszervezet (IGA, 1987-től ILGA³¹) kelet-európai csoportosulások támogatására még 1982-ben hozta létre a Kelet-Európai Információs Központot (Eastern Europe Information Pool – EEIP).³² 1987 novemberében az EEIP és a HOSI (osztrák LMBTQI-szervezet) kezdeményezésére szervezte meg a Homeros Budapesten ezt a találkozót, amelyen körülbelül harminc magyar, jugoszláv, csehszlovák, keletnémet és lengyel aktivista vett

²⁷ A Homeros programjainak közös hirdetése. Háttér Archívum, Szervezetek anyagai, Homeros, HU HATTER 1–2.

²⁸ A *Hom-eros* magazin 1991. júniusban és júliusban jelent meg. A Quint Kft. adta ki, a Homeros Egyesület közreműködésével.

²⁹ „Megpróbáltunk meleg társadalmi munkát végezni.” Beszélgetés Flecker Istvánnal. In: HANZLI Péter et. al. (szerk.): *Meleg férfiak, hideg diktatúrák*. Civil Művek, Budapest, 2015. 191. A Homeros miskolci klubjáról lásd még: L. L.: Miskolci Anziks. *Mások*, 1992. március. 9.

³⁰ „A melegek abszolút a föld alatt éltek.” Beszélgetés Láner Lászlóval és Takács Bencze Gáborral. In: HANZLI Péter et. al. (szerk.): I. m. 33–34.

³¹ Az IGA = International Gay Association (Nemzetközi Meleg Szövetség). Az ILGA = International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (Nemzetközi Leszbikus, Meleg, Biszexuális, Transz és Interszexuális Szövetség).

³² Az Andrzej Selerowicz lengyel aktivista vezetésével Bécsben, a Bécsi Homoszexuális Kezdeményezés (HOSI Wien) égisze alatt működő szervezeti egység információkat gyűjtött a kelet-európai blokk, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság és Albánia homoszexuális közösségeiről, mozgalmairól. 1989-cel bezárólag éves jelentéseket is kiadtak a homoszexuálisok helyzetéről az egyes országokban. Az EEIP magyar vonatkozású anyagai a Háttér Archívumban megtalálhatók: Háttér Archívum, Szervezetek anyagai, Az EEIP magyarországi anyagai, HU HATTER 1–16.

részt, valamint az ILGA és Norvégia meghívott vendégei. A beszélgetések főként a homoszexuálisok életkörülményeiről és az érintett országokban kialakult HIV/AIDS-helyzetről szóltak, valamint a jövőbeni együttműködési lehetőségekről. Ambrus Péter már említett leveléből kiderül, hogy a legélesebb viták a nyugati és a keleti aktivisták között a promiszkuitás/monogámia, valamint a HIV-szűrések és azok anonimitása tárgyában folytak.³³ Később több kelet-európai konferenciát is szerveztek (1988. április 16–17., Varsó; 1989. április 21–23., Budapest).³⁴

A nyolcvanas évek végén Magyarország a gazdasági és politikai rendszerváltás lázában égett. A politikai vélemények első nyomait a demokratikus ellenzék szamizdat lapjában, a *Beszélő* 1987. júniusi különszámában találjuk. A *Társadalmi szerződés – A politikai kibontakozás feltételei* című dokumentumban követeltek jogi védelmet „az ún. közveszélyes munkakerülők, az elmeorvóasztati kezelésbe vett személyek, az alkoholisták és kábítószerfogyasztók, az AIDS-fertőzésnek az átlagnál jobban kitett homoszexuális férfiak számára”.³⁵

Szendi József veszprémi megyéspüspök pedig éppen a melegek egyesületének megalakulására hivatkozik 1988. március 14-én, Grósz Károly miniszterelnöknél tett látogatása során a nyilatkozatában – amelyben az állam és egyház viszonyának újragondolását, továbbá egyházi csoportok, kezdeményezések engedélyezését veti fel: „ha ma, hazánkban lehetőség van arra, hogy akár a homoszexuálisok egyesületi engedélyért folyamodjanak, természetellenes hajlamaik csoportos kiélésére...”³⁶

A Kádár-korszakban az önszerveződés hivatalos lehetőségének hiánya miatt informális csoportok, baráti körök alakultak, illetve a magánházaknál, lakásokban szerveztek összejövetele-

³³ Ambrus Péter levele a Szása nevű orosz aktivistának, 1988. március 8. Háttér Archívum, Szervezetek anyagai, Homeros, HU HATTER 1–2.

³⁴ Az 1989-es budapesti kelet-európai konferencia a Lokálban került megrendezésre. A konferencia német nyelvű programja. Háttér Archívum, Szervezetek anyagai, Homeros, HU HATTER 1–2.

³⁵ *Társadalmi szerződés, avagy a politikai kibontakozás feltételei. Beszélő, különszám, 1987. június. 46.*

³⁶ Dr. Szendi József püspök levele Grósz Károly miniszterelnökhöz. *Beszélő, 1988/24. 54.*

ket, bulikat. Többféle privát baráti társaság is működött: például az „Őze bár” egy kőbányai családi házban (melynek a tulajdonosa volt Őze).³⁷ Ezeknek a privát társaságoknak a rendezvényeire személyes ismeretség útján lehetett bekerülni. Egy-egy ilyen társaságban már felléptek transzvesztiták (ma: drag queenek), az előadások ötletéül az NSZK korabeli televíziós szórakoztató show-ja (*Mary & Gordy*³⁸) szolgált, de előadták a Magyar Televízió 1980-as szilveszteri műsorában elképesztő sikert aratott *Három nővér* paródiát³⁹ is. Olyan társaságok is léteztek a hatvanas–hetvenes években, amelyek nem meleg baráti körökként működtek, mint például a táncművészet iránt érdeklődő Balettbarátok Köre, de köztük többen melegek voltak.⁴⁰

A melegek többségének akkoriban az érvényesülés, ismerkedés, valamint a lakhatás lehetőségeinek nehézségei komolyabb problémákat okoztak,⁴¹ mint másoknak, egyesek ezért is választották a külföldet – vagyis disszidáltak.⁴²

Önszerveződés a rendszerváltás után

A rendszerváltás után a hazai LGBTQI-közösség élete és lehetőségei is alapvetően megváltoztak: megteremtődtek annak

³⁷ „Igenis én meleg vagyok, fővállalom magamat!” Interjú Rakiás Ferencsel. In: HANZLI Péter et al. (szerk.): 156–157.

³⁸ Mary és Gordy népszerű transzvesztita előadóművész pár volt a nyolcvanas években az NSZK-ban, akiknek önálló tévéshow-juk volt. Számos felvételük elérhető a világhálón, például: https://www.youtube.com/watch?v=dHxnDaSNZ_c (Letöltve: 2024. 08. 18.)

³⁹ A Magyar Televízió 1980-as szilveszteri műsorában (*A holnapra kocintunk*) Csehov: *Három nővér* című színművének paródiája Márkus László, Körmendi János és Haumann Péter főszereplésével hatalmas sikert aratott. Rövid részlet: <https://www.youtube.com/watch?v=ybEi1VBMTX8> (Letöltve: 2024. 08. 18.)

⁴⁰ Interjú Dulovits Lászlóval – 1. rész, 2022. március 24. – Háttér Archívum.

⁴¹ Részletesebben lásd: TAKÁCS Judit–P. TÓTH Tamás: I. m. 63–85.

⁴² Interjú Dulovits Lászlóval – 1. rész, 2022. március 24. – Háttér Archívum. A *Meleg férfiak, hideg diktatúrák* című kiadvány egyik interjúalánya, Molnár Tibor is részben a szabadabb melegélet lehetősége miatt disszidált Amerikába 1987-ben. „Engem szólítottak le leginkább.” Interjú Molnár Tiborral. In: HANZLI Péter et al. (szerk.): I. m. 319–326.

a történelmi feltételei, hogy az LGBTQI-közösség megszerveződjön és társadalmi mozgalommá fejlődjön. A Homeros után további civil szervezetek alakultak, amelyek célul tűzték ki az LGBTQI-érdekvédelem, a jogegyenlőség, a diszkriminációellenesség programját, illetve identitáserősítő szolgáltatásokat, kulturális eseményeket (filmfesztiválok, találkozók, konferenciák stb.) szerveztek a közösség számára. A kulturált ismerkedési lehetőségek megteremtésére szórakozóhelyek (melegbárok, diszkók, kávézók stb.) nyíltak. A média is egyre nyitottabbá vált az LGBTQI-emberek és problémáik árnyaltabb bemutatására. A hazai jogrendszer is elmozdult az LGBTQI-jogegyenlőség megteremtésének irányába. Az olykor gyors változások természetesen kiváltották a közvélemény és a politikusok – néha heves – reagálását is.

A kilencvenes évek elejétől a meleg civil világ is erőre kapott, a Homeros mellett más önként szerveződött csoportok is alakultak, amelyek közül többen informálisan működtek, néhányan pedig a hivatalos bejegyzés mellett döntöttek. A Homeros is tovább működött, sőt a rendszerváltást követően kezdett igazán érdekvédelmi tevékenységet folytatni. Az időközben létrejött többi szervezettel együtt közösen fogalmaztak meg alkotmánybírószági beadványokat, így például az azonos beleegyezési korhatár vagy az élettársi kapcsolat rendezése érdekében. Emellett az egyesület igyekezett felvenni a kapcsolatot a politikai pártokkal, a kormányoldalon és az ellenzékben egyaránt. 1992 elején például találkozott egy ellenzéki képviselővel,⁴³ aki megígérte, hogy pártja az alapvető törvények megszavazása után napirendre tűzi a kérdést.⁴⁴ 1992 őszén azonban Romsauer Lajos egy interjúban kijelentette, hogy bár a „parlamentben és a kormányban is vannak homoszexuálisok”, féltik a karrierjüket és egzisztenciájukat, így még ők is elutasították a megkeresésüket.⁴⁵

⁴³ Az interjúalany a beszélgetés során nem nevezte meg a képviselőt.

⁴⁴ RANGOS Katalin: Interpelláció a homoszexuálisokért. *168 Óra*, 1992. január 14. 28.

⁴⁵ Irány az illegális. *Magyar Narancs*, 1992. október 15. 17.

Elsősorban a *Mások* című kulturális és közéleti havilap kiadására alapították a Lambda Budapest (Meleg) Baráti Társaságot.⁴⁶ A szervezetet 1991-ben jegyezték be.⁴⁷ Javarészt a Homeros tagjai között, egy baráti társaságban – akik azon a nyáron Rab szigeten nyaraltak együtt – született meg az újság ötlete: az osztrák *Lambda Nachrichten* vagy a holland *Gay Krant* mintájára kéne készíteni egy lapot, amely beszámolna azokról a hírekről és programokról, amelyek a közösség tagjait érdekelhetik. Az első „próbaszám” 1989 decemberében készült el⁴⁸ *Más*, később *Más-OK* címmel.⁴⁹ „Mi komolyan szeretnénk szólni a lakosság 5-8%-át kitevő, vagyis több mint félmillió társunkhoz. Ettől az első számtól kezdve ezt a nagylétszámú kisebbséget kívánjuk informálni az őket, a minket érintő legfontosabb kérdésekről” – olvasható benne.⁵⁰ Az 1990. márciusi utolsó „szamizdat” szám politikatörténeti érdekessége, hogy az első szabad választásokhoz kapcsolódóan megkérdezték az induló pártokat, miképpen viszonyulnak a kisebbségekhez, és hogyan vélekednek a homoszexuálisokról. Arra voltak kíváncsiak, hogy a cigányság, a nemzetiségek és a zsidók mellett a homoszexuálisokat is a kisebbségek közé sorolják-e, elképzelhetőnek tartják-e, hogy nevesítsék a szexuális kisebbségek elleni diszkrimináció tilalmát, hogy szerintük betölthetnek-e vezető pozíciókat, illetve tanári állást a melegek, és hogy mi a véleményük az azonos neműek élettársi kapcsolatának elismeréséről. Az újságban közölték az SZDSZ és a Fidesz meglepően elfogadó álláspontját, valamint az MDF egyik – meg nem nevezett – képviselőjelöltjének elutasító véleményét, amelyből az is kiderült, hogy a téma addig még nem merült fel a párton belül.⁵¹

⁴⁶ TAKÁCS Judit: *Mások*. A magyar homoszexuális szubkultúra lapja. *Mozgó Világ*, 1993/12. 120.

⁴⁷ Eseménynaptár. *Mások*, 1991. december. 4.

⁴⁸ Az első próbaszám írógéppel készült, és fénymásolás útján sokszorosították, százötven-kétszáz példányban, elsősorban az Ipoly moziban szervezett bulikon terjesztették. Később stencilgéppel is készültek számok.

⁴⁹ A debütáló szám *Más* címmel jelent meg, a második próbaszám már *Más-Ok* címmel (melyet úgy magyaráltak, hogy „másnak lenni OK”; a címváltozást egyébként az indokolta, hogy *Más* néven létezett már egy művészeti újság).

⁵⁰ A *Mások* első próbaszáma, 1989. december. 1. (Háttér Archivum).

⁵¹ A *Mások* harmadik próbaszáma, 1990. március. 2–4. (Háttér Archivum).

Kisebb szünet után, 1991. áprilisban jelent meg a *Mások* első hivatalos száma. A havilap cikkeit profi újságírók jegyezték, gyakran álnéven, a szerkesztőséget pedig két emblematikus személyiség – Takács Bencze Gábor főszerkesztő és Láner László főmunkatárs – fogta össze. A *Mások* információs, kulturális és érdekvédelmi folyóirat magyar és külföldi híreket, riportokat, interjúkat és publicisztikákat, kritikákat közölt, állandó HIV- és társkereső rovata volt, az újság végén pedig programajánló szerepelt.⁵² A folyóirat felbecsülhetetlen értékű forrása a korszak kutatóinak, hiszen mindenről beszámolt, ami akkor Magyarországon és külföldön LGBTQI-vonatkozásban történt.⁵³ A magazint – amely 2008 júniusában jelent meg utoljára – újságosnál is meg lehetett vásárolni, vagy megrendelni a lapterjesztőknél. Éppen a megrendelőkhöz köthető az első meleg közéleti botrány. 1992 januárjában a rendőrség egy meleg férfi sérelmére elkövetett gyilkossággal kapcsolatos nyomozásra hivatkozva kérte a lap szerkesztőit: adják át az előfizetők elérhetőségeit.⁵⁴ Miután erre nem voltak hajlandók, beidézték őket a rendőrkapitányságra. Itt a nyomozók különböző módokon pszichikai nyomást gyakoroltak rájuk, ám a szerkesztők a kihallgatás szünetében értesítettek egy ismerős újságírót, Orosz Józsefet, a Kossuth rádió *Szombat délelőtt* című műsorának szerkesztőjét, aki élő adásban közzétette a történeteket. A nyilvánosság ekkor még szokatlan hatására a rendőrök viselkedése azonnal megváltozott, visszakoztak, és az ügy itt lezárult. A kihallgatás során derült ki a lapszerkesztők számára az is, hogy a rendőrség még akkoriban is vezetett valamiféle nyilvántartást a melegekről.⁵⁵

⁵² A *Mások* újságról részletesebben lásd: <http://masok.hatter.hu/page/tortenet> (Letöltve: 2024. 08. 18.)

⁵³ A *Mások* történetéről részletesebben lásd: TAKÁCS Judit: *Mások*. I. m. 114–121.; HANZLI Péter: A *Mások* újság története. *Humenonline*. <https://humenonline.hu/a-masok-ujsg-tortenete/> (Letöltve: 2024. 12. 02.)

⁵⁴ „A melegek abszolút a föld alatt éltek”. Beszélgetés Láner Lászlóval és Takács Bencze Gáborral. In: HANZLI Péter et. al. (szerk.): I. m. 24.

⁵⁵ LÁNER László: Elmúlt tizenöt év – Megjártuk a rendőrséget. *Mások*, 2006. április. 4–5.; HALLER: Tilos a homoszexuálisok nyilvántartása. Jog a magánélethez. *Magyar Nemzet*, 1992. január 23. 7.

A Lambda Budapest a lap kiadása mellett részt vett a többi megszervezetten közös akciókban is: fontos szerepe volt az első Pink Piknik és az első AIDS-világnapi felvonulások megszervezésében. 1991 szeptemberében pedig az egyesület levélben fordult Jeszenszky Géza külügyminiszterhez, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten támogassa a homoszexuálisok jogait elismerő javaslatot.⁵⁶

A nem bejegyzett szervezetek közül kiemelendő a természetjárást, kirándulást kedvelő LMBTQI-emberek számára szerveződött VándorMások túracsoport, amely 1991. december 26. óta tartja egy- vagy többnapos kirándulásait Gosztony Zsigmond (Gazsi) vezetésével.⁵⁷ A túrák egy korai beszámoló szövege szerint „megteremtik annak lehetőségét, hogy meleg nők és férfiak – mentesen a társkeresés nyomasztó kényszerétől – találkozhatnak egymással”.⁵⁸

Ekkoriban jöttek létre az első vallásos LMBTQI-közösségek is Magyarországon. Elsőként 1991 szeptemberében a KeserGay⁵⁹ – Zsidó Melegek Baráti Köre (első nevén: Szidra⁶⁰), a hazai zsidó LMBTQI-emberek informális csoportja. A kör ötlete egy István nevű zsidó meleg fiattól származik, aki a San Franciscó-i meleg világtalálkozóról hazajöve, a Mások újság egyik számában jelentetett meg hirdetést, egy szidra-kör létrehozására. Első születésnapjukon, 1992-ben fogadták el, hogy csatlakozzanak a nemzetközi homoszexuális zsidó szervezethez (World Congress), a hivatalos bejegyzést azonban nem támogatták. A csoport ma-

⁵⁶ A Lambda Budapest levele Jeszenszky Gézának, 1991. szeptember 4. Háttér Archívum, Szervezetek anyagai, Lambda Budapest, HU HATTER 1–3.

⁵⁷ A VándorMások első túrájának hirdetése a Mások 1991. decemberi számában jelent meg. A túracsoportról lásd még: LANER László: Vándor Mások. Hazai körkép. Mások, 1996. március. 14–15.; valamint: Az üldöztetéstől a büszkeségig. Interjúk. Gazsi: <https://www.youtube.com/watch?v=OJSuHdq-4A8> (Letöltve: 2024. 08. 16.)

⁵⁸ VándorMások meleg túracsoport feliratú szórólap. Háttér Archívum, Szervezetek anyagai, VándorMások, HU HATTER 1–10.

⁵⁹ A „Keser Gé” azt jelenti héberül, hogy „büszke kapcsolat”, de a név természetesen a meleg jelentésű „gay” szóra is utal. A csoport a KeserGay névalakot is használta.

⁶⁰ A Szidra a Tórának azon részeire használt kifejezés, amelyeket szombatonként olvasnak fel a zsinagógákban.

ganlakásokon működött egészen 1999-ig. Közös imaalkalmakat, héber nyelvtanulást és egyéb programokat szerveztek, belső hírlevelet adtak ki, informális kapcsolatokat alakítottak ki a reformszárnyhoz tartozó zsidó közösségekkel, valamint nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkeztek (1992-ben például részt vettek a zsidó LGBTQI-csoportok nemzetközi konferenciáján Párizsban).⁶¹

A Bíborpalást Katolikus Közösség⁶² 1992 novembere és 1995 között működött, ez volt az első keresztény LGBTQI-csoport, ám nevének megfelelően római katolikusok voltak a tagjaik, igaz, nem zárkóztak el más keresztény vallások híveitől sem.⁶³ Alapító okiratuk tanúsága szerint a csoportot azért hozták létre, hogy „korunk intoleráns, elutasító társadalmában bázisként szolgálhasson mindazoknak, akik homoszexualitásukról nem tudnak, kereszténységükről nem akarnak lemondani, s ragaszkodnak a mentális egészségkárosodás nélkül élt élet lehetőségéhez”. A csoport plébániáktól függetlenül működött, kezdetben magánlakáson, később egy katolikus pap segítségével egy egyházi helyiségben. Hetente, később kéthetente tartottak saját imaalkalmakat, voltak közös miselátogatások, egyéb programok, megjelentettek egy tanácsadó szórólapot keresztény melegek számára, valamint keresték az együttműködést egyházi szervezetekkel és más érdekvédelmi szervezetekkel.⁶⁴ Az első ökumenikus jellegű keresztény csoport 1996 augusztusában alakult meg Öt Kenyér Keresztény Közösség néven, azzal a céllal, hogy segítsenek „me-

⁶¹ A Dávidcsillag jegyében. *Mások*, 1991. november. 26.; L. L.: Születésnap sábeszdekliben. *Mások*, 1992. október. 6.; UR1 Kozmosz: Egy Keser Gé-s kesergése. *Mások*, 1992. július. 3.; Kesergay. Hazai körkép. *Mások*, 1996. január. 14–15.

⁶² Az alapító okirat első verzióján még A Krisztus Palástjáról Nevezett Katolikus Homoszexuális Közösség név szerepelt. Alapító okirat, 1992. Mindenzenek ünnepe (Háttér Archivum, Szervezetek anyagai, Bíborpalást, HU HATTER 1–14).

⁶³ A Bíborpalást alapító okiratának első oldalát lásd *Az üldöztetéstől a büszkeségig* online kiállításban: <https://lmbtqitortenelem.hu/files/original/b5a8a1ebab4bb8c4f20d6317cf221c1ed89f1366.jpg> (Letöltve: 2024. 12. 02.)

⁶⁴ Bíborpalást. Hazai körkép. *Mások*, 1995. december. 14–15.

legként és keresztényként élni, megoldást keresve a felmerülő problémákra”.⁶⁵

Alakultak ifjúsági/egyetemi csoportok is. Elsőként 1991. október 17-én, Scott Long amerikai professzor⁶⁶ vezetésével jött létre az ELTE Meleg és Lesbikus Akciócsoportja, amely a homoszexualitás szociológiai, történeti kutatásának megindítását célozta, valamint szabadidős programokat – beszélgetéseket, vitáesteket, kirándulásokat – kívántak szervezni a közösséghez tartozó egyetemi hallgatók és oktatók számára.⁶⁷ A rövid életű kezdeményezést 1992-ben egy másik követte: a Homoszexuális Főiskolások és Egyetemisták Baráti Köre, mely előbb az ELTE-n, majd a Forgách utca 18. szám alatti ún. Decentrumban tartotta összejöveteleit, később az ELTE Természettudományi Kara épületének alagsorában. A csoporthoz több botrány is kapcsolódott: kezdetben az ELTE hallgatói önkormányzata gátolta meg a programok egyetemen történő megtartását, majd a TTK épületeiben, a dékán utasítására távolították el a szervezet plakátjait.⁶⁸ A csoport később Egyetemi Meleg Kör néven működött az ELTE szociológia tanszékének alagsori klubjában.⁶⁹ Ennek a megszűnése után rövid életű kezdeményezésnek bizonyult az EgyMásért Klub 1997-ben, az Óvegylet Alapítvány irodájában, illetve az évtized végén, 1999-ben alakult meg a Flamingó kör szintén fiataloknak, később kortalan melegeknek és lesbikusoknak. 1995-ben informális csoportként szerveződött a NINCS – Nemi Identitás Nélküliek Csoportja is.⁷⁰

⁶⁵ Az Őt Kenyér szórólapja, 1990-es évek második fele. Háttér Archivum, Szervezetek anyagai, Őt Kenyér, HU HATTER 1–13. – A szervezet megalakulásáról részletesebben lásd: *Őt kenyér. Hazai körkép. Mások*, 1996. június. 12–13.

⁶⁶ Scott Long amerikai professzor és melegaktivista ebben az időben Magyarországon és Romániában segítette a meleg és lesbikus civil szervezeteket. Részletesebben lásd: Scott professzor levelei. *Mások*, 1993. április. 4.

⁶⁷ S. I. Meleg-leszbikus akciócsoport. *Mások*, 1991. november. 26.

⁶⁸ P. Abelon: Hírbe hoztuk az egyetemet. *Mások*, 1992. december. 8.; LÁNER László: A tudomány oltárai. *Mások*, 1993. január. 4.; Scott professzor levelei. I. m.

⁶⁹ Az Egyetemi Meleg Kör szórólapja. Háttér Archivum, Szervezetek anyagai, Egyetemi Meleg Kör, HU HATTER 1–17.

⁷⁰ Mi legyen a NINCS?, illetve Nemi Identitás Nélküliek Csoportja. Háttér Archivum, Szervezetek anyagai, NINCS, HU HATTER 1–34. Továbbá: NINCS. Miniszervezet a szexuális intolerancia ellen. *Blikk*, 1995. május 3.

A kilencvenes évek elejétől az akkori melegszervezetek még rejtőzködve ünnepelték a melegbúszkeség napját.⁷¹ A Pink Pikniket a Hármashatár-hegyen egy elhagyott kőbánya területén tartották. Az ELTE Meleg Akciócsapata, a Homeros, a Lambda Budapest, a *Mások* szerkesztősége, a Miskolci Homeros és a Vándor*Mások* közösen szervezte 1992. szeptember 13-án az első pikniket – ahogyan akkor hirdették: az első magyar Gay Pride-ot.⁷² A kellemes hangulatú pikniken lehetett beszélgetni, zenélni, HIV/AIDS-tanácsadást tartottak, meg lehetett vásárolni a *Mások* példányait, és a résztvevőket transzvesztita műsor, büfé is várta. A rendezvény a melegközösség körében sikert aratott, amelyhez hozzájárult néhány lelkes vállalkozó anyagi és egyéb segítsége is. Rakiás Ferenc, a csomagküldő Connection Bt. alapítója például a piknik szórólapját ingyen reklámként mellékelte a küldeményekhez.⁷³

A második Pink Pikniket 1993. szeptember 12-én⁷⁴ szintén a Hármashatár-hegyen az egykori kőbánya tisztására szervezték. 1994. szeptember 11-én viszont az áprilisban alakult Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért egy nyíltabb, „előbújós” pikniket rendezett a budai Harang-völgyben. A következő évben frissen megalakult Háttér Társaság június 5-én, pünkösdhétfőn hívta bemutatkozó piknikre a melegközösség tagjait a Hármashatár-hegyre, és az őszi hagyományos piknik sem maradt el szeptember 17-én. Majd 1996. szeptember 1-jén szintén itt tartottak egy hasonló találkozót. Az 1997. szeptember 6-án megrendezett első Melegfelvonulás előtt a Népligetben is kísérleteztek még egy piknik megszervezésével. Ezek a piknikek a későbbi fesztiválok, felvonulások, a Budapest Pride előfutárainak tekinthetőek.

⁷¹ A melegbúszkeség napjának az eredete az 1969-es Stonewall-lázadáshoz kapcsolódik, amikor a meleg, lesbikus és transznemű kisebbség fellázadt a rendőri zaklatás ellen New Yorkban. Erre emlékezve rendezték meg 1970-ben az első pride-felvonulást.

⁷² Az eseményről szóló részletes, fényképes beszámolót lásd: LÁNER László: Pink Piknik. *Mások*, 1992. október. 2–5. A Pink Piknikekről lásd még Takács Mária rövid dokumentumfilmjét *In memoriam Pink Piknik* címmel: https://www.youtube.com/watch?v=EDb9_RN5DK8 (Letöltve: 2024. 08. 16.)

⁷³ „Igenis én meleg vagyok, fővállalom magamat!” Interjú Rakiás Ferencsel. In: HANZLI Péter et. al. (szerk.): 170–171.

⁷⁴ L. L.: Nyiltan-vigan. *Mások*, 1993. október. 3–4.

A magyar melegközösség önszerveződési folyamatában mérföldkönek tekinthető az Első Budapesti Homoszexuális-Leszbikus Filmfesztivál megrendezése 1993 november–decemberében a Toldi moziban. Adele Eisenstein, a Balázs Béla Stúdió kurátora válogatta a bemutatandó LMBTQI-témájú játékfilmeket, dokumentumfilmeket, amelyeket azelőtt Magyarországon nem láthatott a közönség.⁷⁵ A filmfesztivál ötlete is tőle és kollégájától, Sugár Jánostól származott, a fesztivál programját pedig a melegszervezetek tagjainak bevonásával állították össze.⁷⁶ A többnapos esemény több mint egymillió forintos költségét a Francia Intézet, a British Council, a Goethe Intézet, a Galéria 56, a Pro Helvetia svájci kulturális alapítvány és a SmithKline Beecham cég, valamint a jegybevételek biztosították. A program idején a filmvetítés mellett előadásokat, beszélgetéseket is szerveztek a hazai melegek, leszbikusok helyzetéről. Az esemény politikai jelentőségét erősítette, hogy 1993. november 26-án az akkor működő meleg civil szervezetek (Homeros; Homeros Női Csoport; Lambda Budapest; Biborpalást; KeserGay; VándorMások; Egyetemi Meleg Kör) is tartottak egy jelentős megbeszélést, amelyet közös nyilatkozattal zártak. Ebben úgy fogalmaztak, hogy meg kell változtatni a homoszexuálisokról a magyar társadalomban élő hamis képet, meg kell szüntetni a diszkriminációt, „az elhallgatás nem megoldás”. Annak érdekében, hogy a jogi-politikai térben közösen tudjanak fellépni az LMBTQI-közösség érdekeinek képviselőire, elhatározták egy ernyőszervezet megalapítását.⁷⁷ A fesztiválról, a hazai melegmozgalom örvendetes eseményéről tárgyilagos tudósítások, cikkek jelentek meg, a jobboldali sajtó azonban hallgatott.⁷⁸

⁷⁵ Az Első Budapesti Homoszexuális-Leszbikus Filmfesztivál plakátja és programja. Háttér Archívum, Szervezetek anyagai, Szívárvány Misszió Alapítvány, HU HATTER 1–54.

⁷⁶ SURÁNYI Vera: Hallgatás = Halál. Adele Eisensteinnel az új Toldi moziban. *Filmkultúra*, 1994/1. 22–21.

⁷⁷ Nyilatkozat – 7 melegszervezet nyilatkozata, 1993. november 26. Háttér Archívum, Szervezetek iratai, Szívárvány Misszió Alapítvány, HU HATTER 1–54.; illetve: *Mások*, 1994. január. 6.

⁷⁸ L. Zs.: Fáklyás övszerelem. *Népszabadság*, 1993. november 28.; BAKÁCS Tibor Settenkedő: A képtelen kék. Első Budapesti Homoszexuális-Leszbikus

Az 1994. évi országgyűlési választások

A második szabad választásokhoz közeledve felerősödtek a homofób politikai megnyilatkozások. Az első nagy kirekesztő, homofób politikusi megnyilvánulás a rendszerváltás után,⁷⁹ 1993. február 13-án hangzott el a Magyar Út Körök⁸⁰ I. országos találkozóján, ahol Balczó András olimpiai bajnok kijelentette: „a magyar útra nem léphetnek a homoszexuálisok, a szabadkőművesek és a tételes istentagadók”.⁸¹ Ez aztán a később alakult Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) egyik vezérével is lett.⁸²

Az 1994-es országgyűlési választások előtt Romsauer Lajos, a Homeros elnöke márciusban azt nyilatkozta a *Griff* nevű rövid életű gazdasági hetilapnak, hogy „egyelőre, ha valamely párt fel is vállalná az ügyünket, csakis választási fogásként tenné. Okos húzás lenne, hiszen egymilliós (!) szavazórésztet nyernének.”⁸³ Ennek ellenére egyetlen párt sem vállalta fel a kampányban az LGBTQI-közösség támogatását, viszont a korábbiakhoz képest a pártok egyértelműen többet szólaltak meg a témában.

A *Mások* újság 1994-ben a választásokon induló összes pártnak elküldött tíz kérdést, köztük olyanokat, hogy szerepel-e a programjukban a homoszexualitással kapcsolatos problematika, beléphet-e a pártjukba olyan ember, aki nyíltan vállalja a homoszexualitását, szorgalmazzák-e általános antidiszkriminációs törvény elfogadását, alkotmányellenesnek

Filmfesztivál. *Magyar Narancs*, 1993. december 2. 38.; P. I.: Diashow-val az AIDS ellen. *Népszabadság*, 1993. december 1. 17.; KERÉNYI György: I. m. 19.

⁷⁹ A rendszerváltás előtt a Kádár-rendszerben nyilvános „politikai buzizás” nem volt, inkább az elhallgatás módszere jellemezte a korszakot.

⁸⁰ A Magyar Út Körök Mozgalom a Csurka István vezette Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) elődszervezete volt. Bővebben lásd: http://www.eredetimiep.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=44:parttoertenet&catid=37:fels-menuue (Letöltve: 2024. 08. 18.)

⁸¹ ZÁDORI Zsolt: Vaktérkép e táj. *Beszélő*, 1993. február 20.

⁸² Csurka István, a MIÉP kaposvári kampánynyitóján 2001-ben kijelentette: „A MIÉP jelöltjei nem lehetnek alkoholisták, kábítószerfogyasztók és homoszexuálisok, mivel az elkövetkező nehéz feladatok megvalósítására az ilyen jelöltek nem alkalmasak.” A MIÉP somogyi kampányindítója. *MTI*, 2001. november 3., Kaposvár.

⁸³ VÁRKONYI Iván: Homérosz jogai. *Griff*, 1994. március 24. 26.

tartják-e a katonai és a rendőri hivatás elzárását a homoszexuálisok elől, illetve a különböző beleegyezési korhatárt, támogatnák-e az azonos nemű párok esetében élettársi viszonyuk elismerését és az örökbefogadást. Válaszolt a Szabad Demokraták Szövetsége, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Magyar Szocialista Párt, a Zöld Alternatíva, a Független Kisgazdapárt, a Köztársaság Párt és a Magyar Piacpárt. Lehetetlenség röviden összegezni a válaszokat, ám sokan csak nagy általánosságokat írtak, akik pedig már 1990-ben is nyilatkoztak, nagyjából hasonló tartalommal szólaltak meg. Legrészletesebben az SZDSZ reagált: ekkor már egyértelmű igennel válaszoltak például az élettársi kapcsolat és az örökbefogadás engedélyezésére. A leginkább elítélő álláspont a Balás István vezette Magyar Piacpárté volt, amely az esetleges zsarolhatóság miatt az alapszabályában is rögzítette, hogy nem lehet a párt tagja homoszexuális személy. Nem támogatták az örökbefogadást, a kérdések többségében azonban nem volt álláspontjuk.⁸⁴

A többségi sajtó részéről első alkalommal a *Magyar Narancs* intézett a témában kérdést az 1994-es országgyűlési választások előtt a miniszterelnök-jelöltekhez: házasodhatnának-e a homoszexuálisok Magyarországon. Az MSZP és Surján László (KDNP) válasza egyszerű „nem” volt, Orbán Viktor részletes választ adott, szerinte „bizonyos megkülönböztetés ma még elkerülhetetlen”: az élettársi viszonyt elképzelhetőnek tartotta, az örökbefogadást nem. Kuncze Gábor, az SZDSZ miniszterelnök-jelöltje viccesre igyekezett venni válaszát: „Velem semmiképpen.”⁸⁵

A Magyar Demokrata Fórum véleményére csak egy interjú alapján következtethetünk: „Az csak mese, hogy van olyan ország, ahol a homoszexualitás érdekli az embereket. Ez mindig egy szűk réteg. A nagy egészet megélhetési lehetőségeik érdeklik”

⁸⁴ Választunk. *Mások*, 1994. április. 4–6.; Választunk. *Mások*, 1994. május. 4–5.

⁸⁵ Az igazság pillanata. *Magyar Narancs*, 1994. május 5. (A *Mások* 1994. júniusi száma is idézi.)

– jegyezte meg Boross Péter miniszterelnök (MDF) a választások előtt.⁸⁶

Ez a választás volt az első, melyen dokumentáltan homofób feliratokkal rongáltak meg egy választási plakátot. Az SZDSZ egyik plakátjára, Fodor Gábor (az Országgyűlés emberi jogi, vallási és kisebbségi bizottsága akkori elnökének) arcképe mellé firkálva a „buzi” szót.⁸⁷ De 1994-ben fordult elő elsőként az is, hogy egy párt (a szélsőjobboldali Magyarországi Zöld Párt) a hivatalos szórólapján a nyolc legfontosabb célkitűzésük egyikeként ezt írta: „A homoszexualitás és a prostitúció megfékezése! Mentsük meg a gyermekeinket az AIDS-től!”⁸⁸

A Szivárvány-ügy

Az Első Budapesti Homoszexuális-Leszbikus Filmfesztiválon elhatározott szervezetet néhány hónapos előkészítő munka után 1994. április 10-én alapították meg.⁸⁹ A Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért (SZTMJ) ügyvivői tisztségére Juhász Gézát, Pálfi Balázst és Bunda Lászlót választotta az alakuló gyűlés. A Fővárosi Bíróság azonban 1994. augusztus 31-én az egyesület bejegyzését elutasította – arra hivatkozva, hogy a Szivárvány alapszabálya nem kötötte ki: csak tizennyolc éven felüli személyek lehetnek tagjai, és ennek következtében megvalósulhatna a természet elleni fajtalanság (Btk. 199. §) bűncselekménye.⁹⁰ Ahogyan Kis János filozófus írta: „A Fővárosi Bíróság döntése tehát azon a nevetséges feltételezésen alapult, hogy egy jogvédő egyesület tevékenysége a tagok erotikus légyottjainak szerve-

⁸⁶ Az Amerika Hangja rádió *Amerikai Krónika* című műsorában 1994. április 27-én elhangzott interjút idézi az MTI, a következő címmel: *Boross Péter miniszterelnök az ország helyzetéről*.

⁸⁷ Minderről egy fotó is megjelent a *Mások* 1994. májusi számában, egy cikk pedig elítélte a történeteket: ISTENES Csaba: Balkáni hullámhosszon. *Mások*, 1994. május. 5–6.

⁸⁸ A Magyarországi Zöld Párt szórólapja. Háttér Archivum, Politikai pártok anyagai.

⁸⁹ L. L.: Megalakult. *Mások*, 1994. május. 7–8.

⁹⁰ A Fővárosi Bíróság 6. Pk. 60498/1994/1. számú határozata. Háttér Archivum, Szervezetek anyagai, Szivárvány TMJ, HU HATTER 1–4.

zésében áll.⁹¹ Ezenkívül a bíróság a *meleg* szót sem ítélte köznyelvinek. A példátlan döntés nagy vihart kavart, ez volt az első olyan jelentősebb botrány, amely a melegek, leszbikusok ügyére ráirányította a nyilvánosság figyelmét. A bírósági döntés elleni tiltakozóívet több mint száz magyar és külföldi értelmiségi (író, újságíró, társadalomtudós, politikus, művész) írta alá.⁹²

A Szivárvány alapítói a Legfelsőbb Bírósághoz fordultak jogorvoslatért. „Ekkor vált a Szivárvány Társulás ügye alapjogi próbaperré. Vegyük észre, az eset tétje nem az, hogy lesznek-e fiatalokú tagjai az egyesületnek [...]. A tét az, hogy megbélyegezheti-e az állam a homoszexuális emberek jogvédelmére alakult szervezetet, megbélyegezheti-e magukat a homoszexuális embereket” – hívta fel a figyelmet Kis János.⁹³

A Legfelsőbb Bíróság Kpkf. III. 25796/1994/2. számú határozatában – amely 1994. november 17-én kelt, de csak 1995 januárjában postázták ki az érintetteknek – már nem a Btk. 199. §-ára hivatkozva helytelenítette a tagok alsó korhatárának ki nem kötését, hanem azzal, hogy a fiatalokúak a közerkölccsel és az egészséges életmóddal ellentétes hatásoknak lennének kitéve.⁹⁴ Ezért helybenhagyta a Fővárosi Bíróság elutasító határozatát. A döntés ismét nagy vihart kavart, talán emiatt is tett közzé a Legfelsőbb Bíróság 1995. március 16-án egy közleményt, amelyben felhívta a figyelmet a felülvizsgálati kérelem lehetőségére.⁹⁵

A sajtó hasábjain számos támogató írás látott napvilágot.⁹⁶ „Hogy a közvélemény számottevő – talán túlnyomó – része a homoszexualitást elítéli, ez még nem elégséges ok a homoszexuális érdekvédelmi egyesület jogainak korlátozására. [...] A Legfelsőbb Bíróság döntése a diszkrimináció legsúlyosabb for-

⁹¹ Kis János: A Szivárvány teszt. *Beszélő*, 1996/5. 26.

⁹² Lásd: Nyilatkozat. *Magyar Narancs*, 1995. április 6. 2.

⁹³ Kis János: A Szivárvány teszt. I. m. 26.

⁹⁴ A Legfelsőbb Bíróság Kpkf. III. 25796/1994/2. számú határozata. Háttér Archivum, Szervezetek iratai, Szivárvány TMJ, HU HATTER 1–4.

⁹⁵ A Legfelsőbb Bíróság közleménye. *MTI*, 1995. március 16.

⁹⁶ Halmai Gábor alkotmányjogász és Kende Péter történész is kiálltak a Szivárvány mellett írásaikban.

máját követi el, minthogy nemcsak önkényes, hanem megbélyegző is” – írta Kis János.⁹⁷

A Szivárvány vezetői által beadott felülvizsgálati kérelemre a Legfelsőbb Bíróság az Alkotmánybíróság állásfoglalását kérte. Az Alkotmánybíróság az egyesület nyilvántartásba vételét azért helytelenítette, mert szerinte a kiskorúakat meg kell védeni a belépés melletti döntés esetleges negatív következményeitől.⁹⁸ Az egyesület közgyűlése ezután a strasbourgi Emberi Jogi Bírósághoz fordult,⁹⁹ ahol csak 2000-ben született döntés: az Európai Emberi Jogi Bíróság is elutasította a Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért bejegyzését.¹⁰⁰

Az önszerveződés alakulása az 1990-es évek második felében

A Szivárvány bejegyzése körüli bizonytalanság 1994-ben egy új – a lelki segítségnyújtás különböző formáira koncentráció – szervezet megalapításának gondolatát is felvetette. A Háttér Társaság megalapítását serkentette az Országos Egészségbiztosítási Pénztár pályázatán 1994 őszén elnyert közel kétszázezer forint is, amelyet a Szivárvány egy lelkisegély-szolgálat megalapítására kapott. Az SZTMJ tagjainak egy része és más magánszemélyek 1995. február 11-én alapították meg a Háttér Baráti Társaság a Homoszexuálisokért¹⁰¹ egyesületet, és az alapszabályban kikötötték a tizennyolc éves alsó korhatárt.¹⁰² A homoszexuális szó

⁹⁷ Kis János: Arról, ami megoszt. *Népszabadság*, 1995. március 25.

⁹⁸ Az Alkotmánybíróság 21/1996. (V.17.) AB határozata. *Magyar Közlöny*, 1996/39. 2374–2381.

⁹⁹ Jegyzőkönyv a Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért közgyűlésén, 1996. június 16. Háttér Archívum, Szervezetek iratai, Szivárvány TMJ, HU HATTER 1–4.

¹⁰⁰ A Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért be nem jegyzésének története. Kézirat. Háttér Archívum, Szervezetek iratai, Szivárvány TMJ, HU HATTER 1–4.

¹⁰¹ BORGOS Anna: Egyesület alakulóban: Emlékfoglalások a Háttér első évéről. In: BORGOS Anna et al. (szerk.): *Tízévkönyv: A Háttér Társaság a Melegekért tíz éve a civil világban*. Masculus Kft., Budapest, 2005. 9.

¹⁰² A Háttér Társaság 2013. július 25. napján megtartott közgyűlésen elfogadott új alapszabálya óta már nem feltétele az egyesületi tagságnak a jelentkező nagykorúsága.

használatával és az alsó korhatár kikötésével a Háttér előre ki akarta védeni a Szívárvány bejegyzése elleni érveket. A Fővárosi Bíróság 1995 áprilisában be is jegyezte az egyesületet, amely a segítő tevékenységek mellett új szolgáltatások szervezését, a közvélemény figyelmének a meleg problémáira irányítását és a témával kapcsolatos dokumentumok gyűjtését is lefektette az alapszabályában.¹⁰³ A Háttér Társaság azóta a legrégebben működő és legnagyobb LMBTQI-szervezetté nőtte ki magát. A szervezet először 2001-ben változtatta meg a nevét Háttér Baráti Társaság a Melegekért-re, miután a bíróság elfogadta a meleg szó köznyelvi értelmezését. 2002-ben, a társaság professzionálisabb működése miatt a baráti szó elhagyásával Háttér Társaság a Melegekért lett az egyesület neve. Végül 2013-ban rövidült le a Háttér Társaságra, mert a tagok úgy vélték: a meleg szó nem fed le minden képviselt csoportot. Az egyesület a sokféle programjában több mint száz önkéntest foglalkoztat manapság. A főbb programok (Információs és Lelkiségegy Szolgálat, Személyes Segítő Szolgálat, Jogi program, HIV/AIDS prevenció program, Háttér Archivum és Könyvtár) mellett részt vesz az érdek-képviselési tevékenységben, kutatásokat szervez, felvilágosító és érzékenyítő képzéseket tart, kiadványokat jelentet meg. Kezdetben fő szervezője volt a fesztiváloknak, felvonulásoknak, különböző rendezvényeknek is.¹⁰⁴ Az egyesület tevékenységét kezdettől fogva meghatározó egyénisége Mocsonaki László.

A Szívárvány Társulás a Melegek Jogaiért be nem jegyzett egyesület megalakulásának egyéves évfordulóját 1995. április 9-én ünnepelték meg az alapítók. A Vörösmarty térre szervezett demonstráción Juhász Géza, a szervezet egyik alapítója a melegség felvállalásának fontosságáról beszélt, Szabó Judit személyes hangulatú felszólalása után a szervezet jogi ügyeit vállaló Furmann Imre (1951–2010) ügyvéd, korábban MDF-es képviselő fejezte ki reményét a jövővel kapcsolatban.¹⁰⁵

¹⁰³ A Háttér Baráti Társaság a Homoszexuálisokért Alapszabálya, 1995. Háttér Archivum, Szervezetek iratai, Háttér Társaság, HU HATTER 1-1.

¹⁰⁴ Lásd az egyesület honlapját: <http://www.hatter.hu/egyesuletunk> (Letöltve: 2024. 12. 02.)

¹⁰⁵ LÁNER László: Csendélet zászlóval és tortával. *Mások*, 1995. május. 6–7.

Az országgyűlés 1995. április 11-ei ülésnapján dr. Torgyán József, az FKGP elnöke interpellációt intézett dr. Fodor Gábor művelődési és közoktatási miniszterhez *Milyen szemlélet teszi lehetővé a magyar közszolgálati televízióban a virágvasárnapi barkaszentelés helyett a „melegek” piknikelésének bemutatását?* címmel:

„Legnagyobb megdöbbenésemre szombaton, virágvasárnapi körmenet helyett Friderikusz Sándort láttam, hallottam felmelegítően meleg beszélgetést folytatni leszbikus nőekkel, vasárnap pedig a Demokrata Fórum egyik volt vezetőjének, dr. Furmann Imrénének, mint a »melegek« jogi képviselőjének irányítása mellett... [...] »A melegek jogaiért« elnevezésű 20-30 fős »meleg« társaságnak láttam »meleg« piknikelését a Vörösmarty téren. Ez minket, az »Isten, haza, család« hármasszavát képviselő pártot mélységesen megdöbbentett, különösen azért, mert ráadásul egy gyerekkel mondtak verset, egy ártatlan csöppséggel.”

Felhívta a miniszter figyelmét „a közerkölcsöt romboló műsor beszüntetésének kötelezettségére”, és kilátásba helyezte, hogy az FKGP javasolni fogja a közmédia költségvetésének megkurtítását. Fodor Gábor a válaszában visszautasította a melegek közössége elleni hangulatkeltést, illetve Kósáné Kovács Magda akkor munkaügyi miniszter is tiltakozott a gyűlöletkeltő interpelláció alatt és az azt megelőző időszakban az akkori jobboldali ellenzék részéről elhangzott „otromba, időnként obszcén közbeszólások” miatt.¹⁰⁶

A hazai leszbikus önszerveződés folyamata már a Homerosban elkezdődött: a szervezet alelnöke tudatosan egy nő volt, 1993-ban pedig női csoport is alakult a szervezeten belül.¹⁰⁷ Az Ipoly moziban pedig a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején rendszeresen rendeztek leszbikus bulikat és egyéb eseményeket.¹⁰⁸ A későbbi szervezetekben is tevékenykedtek leszbikus

¹⁰⁶ A Magyar Országgyűlés 1994–1998 közötti ciklusának 72. ülésnapja (1995. április 11.) Országgyűlési napló – 1995. évi tavaszi ülésszak, 1792.

¹⁰⁷ Céljaikról a csoport két kezdeményezője, Szabó Judit és T. Andrea a sajtónak is nyilatkozott. KERÉNYI György: Magyar melegek. Oda-vissza. *Magyar Narancs*, 1993. december 2. 19.

¹⁰⁸ Az Ipoly moziról részletesebben lásd: LÁNER László: Kell egy csapat. *Mások*, 2002. április. 10–13.

aktivisták, így például a Szivárványban (a felügyelőbizottság egyik tagja Szabó Judit volt, akinek rendszeresen hangzottak el rádiójegyzetei az *Önazonos* című rádióműsorban), a *Mások* újság szerkesztőségében vagy a Háttérben. Az így létrejött lesbikus csoport indította el a *Labrisz* című újságot 1996-ban.¹⁰⁹

Az első, kifejezetten nőket megcélzó szervezet, a Labrisz Lesbikus Egyesület hivatalosan 1999. november 9-én alakult meg, hogy elősegítse a lesbikus és biszexuális nők közösségének szervezését, láthatóvá válásukat.¹¹⁰ Havonta szerveznek *Labrisz* estet és filmklubot. Lesbikus témájú anyagok gyűjtésével foglalkozik az archívumuk. Könyveket jelentettek meg (*Leszbikus tér/erő; Szembeszél: Lesbikusok a szépirodalomban; Előhívott önarcképek*). A Labrisz az ezredforduló után vált a Háttér Társaság mellett a másik legjelentősebb magyar LMBTQI-szervezetté.

A Dél-Alföldi Meleg Baráti Kör (DAMKÖR) 1999-ben született a vidéki meleg helyzetének javítására. A kör egyetemi klubot, összejöveteleket és telefonszolgálatot működtetett Szegeden és beszélgetős klubot Szegeden és Budapesten (Csajkovszkij kör).¹¹¹ Néhány további szervezet nem kizárólag LMBTQI-ügyekkel foglalkozott, hanem emberi jogi vagy társadalmi kérdésekkel. A Habeas Corpus Munkacsoport például emberi jogi szervezetként működött 1996-tól 2008-ig.¹¹²

1991-ben hívták életre a PLUSS, HIV-pozitívokat és AIDS Betegeket Segélyező Alapítványt. 1992-ben a korábbi AIDS Segélyből megszervezték az Anonym AIDS Tanácsadó Szolgálatot (AATSZ), ahol az egyéb szolgáltatások igénybevétele mellett akkoriban csak itt lehetett a névtelenség megőrzésével részt venni a szűrésen.¹¹³

¹⁰⁹ A *Labrisz* újság négy megjelent száma elérhető a következő linken: <https://labriszarchivum.org/collections/show/2> (Letöltve: 2024. 08. 18.)

¹¹⁰ Lásd az egyesület honlapját: <http://www.labrisz.hu/> (Letöltve: 2024. 08.18.)

¹¹¹ Az ezredforduló után sorra alakultak a vidéki szervezetek, később, a 2010-es években a Háttér Társaság vidéki szervezetfejlesztő programjának köszönhetően is.

¹¹² Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Habeas_Corpus_Munkacsoport (Letöltve: 2024. 12. 02.)

¹¹³ Az anonim szűrést 2002 óta az állami egészségügyi szerveknél is biztosítják.

A magyar állam 1994-ben hozta létre a Nemzeti AIDS Bizottságot, amely az egészségügyi kormányzat tanácsadó, véleményező, döntés-előkészítő testülete.¹¹⁴

A HIV/AIDS-megelőzés egyik legfontosabb fórumai az évente december 1-je körül tartandó AIDS Világnapi rendezvények (filmvetítés, beszélgetések, fáklyás felvonulás). Az események tevékeny résztvevői, utóbb szervezői a melegcsoportok, szervezetek is. Az 1994-ben alakult Óvegylet Alapítvány a svájci kormány támogatásával segítette a HIV/AIDS-megelőzéssel foglalkozó civil szervezeteket.

Az 1997-ben elfogadott, az egészségügyi adatkezelésről szóló törvény megszüntette a HIV-szűrés teljes anonimitását.¹¹⁵

Az 1990-es években a médiában is hangsúlyosabban jelent meg a meleg- és lesbikustéma. A Petőfi rádió éjszakai blokkjában hetente egyszer jelentkezett Rékai Gábor műsora, a *Mélyrepülés*, amelyben felváltva az alkoholisták, drogosok, börtönviseltek mellett egy hónapban egyszer a homoszexuálisok problémáival is foglalkoztak. E műsor megszűnése után, 1994-ben született Pálfi Balázs kifejezetten melegműsora a Petőfi rádióban, *Önazonos* címmel, melyet az újságíró „a homoszexualitásnak a pozitív megélése” érdekében indított.¹¹⁶

A második LGBTQI-filmszemlét 1997. június 19–22. között a Hunnia moziban rendezték a melegszervezetek a Háttérrel az élen – egy amerikai filmes és melegaktivista, Douglas Conrad segítségével. 1997. szeptember 6-ára szervezték meg az első Meleg Büszkeség Napi Felvonulást Budapesten, amikor meleg, lesbikusok, transzvesztiták és szimpatizánsaik (körülbelül két-háromszáz fő) a Belgrád rakpartról, az 1995-ben megnyílt népszerű melegbár, a Capella Café elől vonultak végig Budapest utcáin a Vörösmarty térre. Itt Pálfi Balázs újságíró mondott beszédet: „Nem a melegségünkre vagyunk büszkéek, hanem arra, hogy immáron 1997-ben eljutottunk odáig, hogy felemeljük a fejünket, felmutatva magunkat, azt mondjuk: itt vagyunk, ilye-

¹¹⁴ I/1994 (N.K.2.) NM utasítás.

¹¹⁵ Az 1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről.

¹¹⁶ *Önazonos* műsorötlet, 1994. Háttér Archivum, az *Önazonos* iratai.

nek vagyunk!”¹¹⁷ A menet visszatért a Capellába, ahol további programokat (beszélgetések, filmvetítések, könyvbemutató, buli) tartottak. A felvonulásról számos sajtóbeszámoló született. „Nem volt még ilyen izgalmas, vidám, kicsi és gyors demonstráció Budapesten, mint a büszke magyar melegek első nyilvános felvonulása” – fogalmazott a *Magyar Narancs* munkatársa.¹¹⁸ A következő évtől kezdődően (egy kivétellel) minden nyáron megtartották az LMBT-fesztivált. A kezdeti hétvégi kulturális esemény idővel egyhetessé, később egy hónapossá bővült, szombati napon a Meleg Büszkeség Napi felvonulással (újabbán Budapest Pride felvonulás). A fesztiválokat az ezredfordulóig a melegszerzők együttműködésével rendezték, 2001-ben erre külön szervezetet hoztak létre: a Szivárvány Misszió Alapítványt.

A filmfesztiválok, kulturális rendezvények alig vagy nem, a látványos felvonulások viszont egyre erőteljesebb ellenérzéseket keltettek a közvélemény egy részében, illetve a konzervatív és szélsőjobboldali politikai erők körében. Az első időkben csekély tiltakozást tapasztaltak a felvonulók. A második felvonuláson például egy férfi tartott táblát a menetnek *Buzi go home!* felirattal. Az igazi nagy botrányok és támadások az ezredforduló után következtek.

A jogegyenlőség megvalósulásának lépései 1990 után

A rendszerváltozás idején a melegek, leszbikusok, transzneműek számos területen alapvető joghátrányt szenvedtek a többségi társadalmon belül. Nem létezett még semmilyen hivatalos for-

¹¹⁷ Pálfi Balázs beszédének kézirata. Háttér Archívum, Szervezetek anyagai, Szivárvány Misszió Alapítvány, HU HATTER 1–54.

¹¹⁸ ARTNER Sisso (Sisso Sete): Meleg és büszke. *Magyar Narancs*, 1997. szeptember 11. 28. További sajtóbeszámolók: CZENE Gábor: Melegfelvonulás Budapesten. *Népszabadság*, 1997. szeptember 5. 7. DRELYÓ Ágnes: Toleranciafelvonulás Pesten. *Népszava*, 1997. szeptember 8. 6. ALMÁSI B. Csaba: Van, aki melegen szereti. *Blikk*, 1997. szeptember 7. 5. A felvonulásról lásd még: HANZLI Péter-TAKÁCS Judit: Az első Pride Budapesten. Az LMBT-mozgalom megjelenése és felívelése Magyarországon. In: LACZÓ Ferenc-VARGA Bálint (szerk.): *Magyarország globális története, 1869–2022*. Corvina Kiadó, Budapest, 2022. 426–430.

mája az azonos nemű párok együttélésének, a szerelmi és szexuális kapcsolatok beleegyezési korhatárát eltérően szabályozták. Nem létezett jogi védelem a szexuális orientáción alapuló munkahelyi, egészségügyi, közéleti stb. hátrányos megkülönböztetés ellen sem. A gyűlölet-bűncselekmény kifejezést aligha ismerték. A transznemű emberek jogi lehetőségei szintén korlátozottak voltak.

1990 után a melegszervezetek kezdettől fogva célul tűzték ki a párkapcsolatok szabályozása terén meglévő jogegyenlőtlenség elleni küzdelmet. Dr. Romsauer Lajos, a Homeros elnöke 1993. áprilisban beadvánnyal fordult az Alkotmánybírósághoz, hogy nyilvánítsák alkotmányellenesnek azokat a törvényeket, amelyek a házasság, illetve az élettársi kapcsolat létesítését csakis férfi és nő között teszik lehetővé.¹¹⁹

Az Alkotmánybíróság a Szivárvány-ügy idején, 1995. március 13-án, a 14/1995. számú határozatában elutasította ugyan Romsauer indítványait, de megállapította: „Két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevételé alapján az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre.” Az Országgyűlésnek pedig ajánlásokat fogalmazott meg az azonos neműek együttélésének rendezésére.¹²⁰ A Hornkormány nevében dr. Vastagh Pál igazságügyi miniszter 1996 februárjában nyújtotta be a Polgári törvénykönyv módosítását célzó törvényjavaslatot, amelyben már nem szerepelt, hogy az élettársak csak különmeműek lehetnek.¹²¹

A Független Kisgazdapárt 1996. március 14-én, a Kossuth téren tartott kétszázézeres „kormánybúcsúztató” nagygyűlést.

„Álliberális undorító férgek és dögkeselyűk lepték el hazánkat, és amíg a liberális férgek belülről rágják édes hazánk nemes testét, addig a liberális dögkeselyűk kívülről tépik, szaggatják az ezer sebből vérző, Trianonban megcsonkított, Párizsban továbbkurtított szerencsétlen nemzetünket” – kezdte Torgyán József

¹¹⁹ Mi történt? Évfordulónaptár. *Mások*, 1993. december. 4.

¹²⁰ Az Alkotmánybíróság 14/1995. (III. 13.) AB határozata.

¹²¹ T/2074. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról. Háttér Archivum, Jogi iratok.

pártelnök a féregirtós beszédként elhíresült szónoklatát, majd így folytatta: „Végveszély fenyegeti ezt a nemzetet. [...] évente eltűnik egy ceglédnyi nagyváros, mert annyival többen halnak meg, mint születnek. És mit tesz erre Horn Gyula és kormánya? A homoszexuálisoknak akar előnyt biztosítani. És a magyar fiatalok nem tudnak házasságot kötni, az asszonyok nem tudnak gyermekeket szülni, mert elveszik a jogosítványaikat és bezárják szülőotthonaikat...”¹²²

A politikus néhány nap múlva a *Népszavában* magyarázkodott: „Nem szeretném, ha Mária országából bárki is Lesbosz szigetét csinálna. [...] Jogi szempontból az azonos nemű párok megjelenése új helyzetet teremtené és szinte újraírná az egész jogrendszert. A Független Kisgazdapárt tehát ebből a szempontból vetette fel a homoszexualitással járó kérdéseket, nem pedig bántó szándékkal.”¹²³ A melegszerzők közös nyilatkozatban tiltakoztak.¹²⁴

1996. május 21-én az MSZP–SZDSZ-többségű országgyűlés elfogadta az 1996. évi XLII. törvényt a Polgári törvénykönyv módosításáról, amely szerint „[a]z élettársak – ha jogszabály másként nem rendelkezik – két, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együttélő személy”. A törvény módosítását az akkori Fidesz képviselőcsoportja is megszavazta.¹²⁵

A másik diszkriminatív passzus a Btk. hírhedt 199. §-a, amely természet elleni fajtalanságként határozta meg azt a tényállást, ha egy felnőtt egy tizennyolc évesnél fiatalabb azonos neművel létesít szerelmi viszonyt. Ez a határ a különböző nemű párok esetében a fiatalabb személy tizennégy éves korában lett megállapítva.

¹²² Torgyán József beszéde:

<https://www.youtube.com/watch?v=JAPaXp2JrvC> (Letöltve: 2024. 08. 18.)

¹²³ TORGYÁN József: Néhány gondolat „Mások” nyílt leveléről. *Népszava*, 1996. március 30.

¹²⁴ A Magyar Köztársaság Országgyűléséhez. Meleg civil szervezetek tiltakozása. Budapest, 1996. március 17. Háttér Archivum, Jogi iratok.

¹²⁵ KERTÉSZ Péter: Azonos neműek is lehetnek élettársak. *Magyar Hírlap*, 1996. február 13. 4.

1993. szeptemberben a Lambda Budapest, a Homeros és a Magyar Zsidó Leszbikus és Gay Csoport közös beadványában¹²⁶ – amelyet dr. Morvai Krisztina, az ELTE ÁJK büntetőjogi tanszékének oktatója (később a Jobbik európai parlamenti képviselője) állított össze – az Alkotmánybíróságtól az eltérő beleegyezési korhatár eltörlését kérte. 1996-ban Juhász Géza, a Habeas Corpus Munkacsoport munkatársa is beadványt készített az Alkotmánybíróságnak a Btk. szexuális bűncselekményekről szóló részének alkotmányosságáról.

A Büntető törvénykönyv módosításának parlamenti vitájában, 1997. tavasszal Donáth László és Kószeg Ferenc módosító javaslatával törölték volna a természet elleni fajtalanság kifejezést a Btk.-ból, és ezzel azonos beleegyezési korhatárt írtak volna elő. A javaslatokat az Országgyűlés leszavazta.

Az Európai Parlament 1998. szeptember 17-én kelt határozatában bírálta Magyarországot a beleegyezési korhatár diszkriminatív szabályozása miatt. Novemberben a Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság, a Háttér Társaság a Melegekért és a *Mások* szerkesztősége a Btk. nemi erkölcs elleni bűncselekményeket érintő szabályairól szóló állásfoglalásában kérte a Btk. 199. §-a „Természet elleni fajtalanság” című cikkelyének hatályon kívül helyezését és a beleegyezési korhatár egységesítését a tizenhatodik életkorban. Ezenkívül a Btk. 203. § (3) bekezdésében a vérfertőzés esetén a nem szerint eltérő szabályozás megszüntetését, és a Btk. 201. § (1) bekezdésében a „megrontás” büntette esetén a diszkrimináció eltörlését is követelték, illetve kijelentették, hogy indokolatlannak tartják a magánindítvány, illetve a hivatalból indított eljárás megkülönböztetését, és szót emeltek a „természet elleni fajtalanság” kifejezés használata ellen is.

Az Alkotmánybíróság 1999. júniusban diszkriminatívnak ítélte, hogy az azonos neműek esetében igen, különböző nemű testvérek esetében viszont nem büntetendő a fajtalankodás. Az Alkotmánybíróság először mondta ki, hogy a szexuális irányult-

¹²⁶ Az első híradás erről a *Mások* 1993. áprilisi számában jelenik meg, de a beadványt szeptemberben adják be.

ság olyan „egyéb helyzet”, amelyre vonatkozik az Alkotmány diszkriminációt tiltó paragrafusa.¹²⁷

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének Jogi és Emberi Jogi Bizottsága 2000 nyarán kiadott jelentésében Magyarországot név szerint is elítélte, amiért nem azonos a beleegyezési korhatár az azonos és a különemű párok számára. Két évvel később, 2002. júniusban az Európai Parlament Külügyi Bizottsága 72. számú ajánlásában ismételten felhívta a magyar kormány figyelmét arra, hogy szüntesse meg a Btk. homoszexuális férfiakra és leszbikus nőkre vonatkozó diszkriminatív rendelkezéseit. Végül 2002. szeptember 3-án született meg a történelmi döntés, amellyel az Alkotmánybíróság megsemmisítette a Btk. 199. §-át, ezzel azonos lett a beleegyezési korhatár (14. életév) az azonos és a különböző neműek közti szexuális aktusok esetén.¹²⁸

Az LMBTQI-téma és a politika

A magyarországi LMBTQI-mozgalom a kilencvenes évek elején azzal az előnnyel vágott neki a rendszerváltásnak, hogy létezett már egy szervezet, a Homeros, de a rendszerváltás hozta új körülmények sokkal nagyobb lehetőséget nyitottak számukra. Szervezeteket kellett alakítani, meghatározni, hogy ezek milyen formában működjenek, fel kellett mérni a jogi helyzetet, és meg kellett határozni a jogegyenlőség megvalósításának lépéseit, figyelemmel arra is, hogy ehhez éppen mikor és mennyire kedvező a politikai klíma. A kezdeti mozgalom vezetői közül kevesen vállalták a nyilvánosság előtti szereplést, a kilencvenes években azonban egyre több hiteles LMBTQI-aktivista lépett a nyilvánosság elé. Az első demokratikusan választott kormány idején a politika is alig közeledett az LMBTQI-témához. Szinte csak a szélsőjobboldal, a már említett Magyar Út Körök és a MIÉP megnyilatkozásai korbácsolták fel az indulatokat.

¹²⁷ Az Alkotmánybíróság 20/1999. sz. határozata (1999. június 25.).

¹²⁸ Nemtelen passzusok. AB-határozat a beleegyezési korhatárról. *Magyar Narancs*, 2002. szeptember 12. 14–15.

Tóth László szociológus szerint a kilencvenes évek közepén még nem indult meg a melegtársadalom politizálódása, amelynek fő okai a meleg társadalmon belüli helyzetével foglalkozó politikai diskurzus hiányában, illetve a melegcsoportok kis számában és a szervezetek homofil szemléletében keresendő.¹²⁹ A 20. századi melegmozgalomban meglévő trend alapján a Lambda-Budapest a radikálisabbnak tartott úgynevezett meleg felszabadítási (gay liberation) irányzatot képviselte, amíg a Homerost a mérsékelt homofil irányzathoz sorolták.¹³⁰

Az LGBTQI-mozgalom jelentős ügyei (így a Szívárvány-ügy), de az uniós csatlakozás reménye és talán a külföldi tapasztalatok is előidézték a változásokat. A magyar politikusok coming outja az ezredfordulóig késett. A szélsőséges politikai megnyilvánulásokat az ezredforduló után tapasztalta meg az LGBTQI-közösség. A kilencvenes években még a baloldali vagy liberális értékeket képviselő pártok számára sem volt természetes, hogy részt vegyenek a Pride-on, illetve a fesztiválon, ekkor még kellemetlennek találták, hogy azokon megnyitó beszédet mondjanak. A szélsőjobboldali Magyar Igazság és Élet Pártja, valamint a KDNP – illetve különböző neofasiszta csoportok – kezdettől fogva egyértelműen elutasító, ellenséges és gyűlöletkeltő politikát folytatott az LGBTQI-közösséggel szemben. 1995. június 4-én például a MIÉP és a Magyar Út Körök mozgalom által a budapesti Szabadság téren a trianoni békeszerződés 75. évfordulójára szervezett megemlékezés résztvevője – egy idősebb úr – az alábbi felirattal ellátott táblát tartotta a kezében: „Buzik, lesbikusok, patkányok és kékek kifelé.”¹³¹

¹²⁹ Tóth László: Miért nem politizálódott a magyarországi melegtársadalom az 1990-es években. *Szenvedélybetegségek*, 1996/2. 99–114.

¹³⁰ ZALAI Ágnes: „A buzitól a melegig” avagy hogy vannak a magyar melegek. *Kritika*, 1994/9. 25. – Mindezt jól alátámasztja a szervezetekről szóló két rövid jellemzés is egy újságcikkből. Lambda Budapest: „Ideológiájuk szerint az emberi szabadságjogok felől közelítve, a homoszexuális lét egyenrangú a heteroszexuálisokéval, ennek a létjogosultságnak az elismertetéséért, ha meg kell küzdeniük, akár a konfliktusokat is vállalják.” Homeros: „Ideológiájuk: a szexuális életük magánügy, minden más élettevékenységük pedig azonos a többi emberével.” Sós B. Péter: Kire tartozik a homoszexualitás. *Népszabadság*, 1993. április 24. 25.

¹³¹ Trianon hetvenöt éve. *Magyar Narancs*, 1995. június 8. 11.

A Horn-kormány idején a Művelődési Minisztérium 1996. január 30-ai keltezéssel körlevelet küldött a középiskoláknak, amelyhez mellékelte a *Te is más vagy, te sem vagy más* elnevezésű kampány plakátját, amely többek között egy meleg párt is ábrázolt. A parlamentben dr. Dobos Krisztina MDF-es képviselő számonkérte „az örök értékek” felvállalását.

„Én úgy gondolom, túrhetetlen az, hogy a Magyar Köztársaság parlamentjében bárki is másságnak nevezze azt a betegséget, amely a társadalomban romboló hatást érhet el, ha parlamenti támogatást fog kapni ennek az eszmeiségnek az elterjedése... [...] A nemzeti alaptantervnek a nemzettudatra kellene valamennyiünket oktatnia és a gyerekeinket tanítani, nem pedig a beteges hajlamok kifejlesztésére...”

– reagált Torgyán József, az FKGP elnöke Horn Gábor államtitkár válaszára, aki azzal érvelt, hogy a kampány a másság elfogadására kívánja nevelni a diákokat. Pokorni Zoltán (Fidesz) képviselő szerint: „a Házban nincs helye annak a megközelítésnek, amelyik a másság iránti toleranciát szembe kívánja állítani a nemzeti kultúra tiszteletével, az azonosságtudattal. Ennek a két értéknek nem egymással szemben kell érvényesülnie, hanem egymást erősítve, egymást táplálva, ha úgy tetszik”. A plakátot egyébként nem találta a célnak megfelelőnek.¹³²

A Fidesz a liberális korszakában progresszívnek mutatkozott, a választási kérdésekre adott válaszában komolyan vette a homoszexualitás kérdését. A kilencvenes évek közepétől változott a hangnem: „Aggasztó, hogy a magyar kormány rossz politikálásának következtében a polgárok fejében Európa fogalma egyre negatívabb jelenségekhez kapcsolódik, például az állami eszközökkel finanszírozott homoszexuális szokások népszerűsítéséhez” – mondta Orbán Viktor Fidesz-elnök Tökés Lászlóval közös sajtótájékoztatóján, 1996. február 16-án. A párt az első kormányzási ciklusában – polgári pártként – aztán alapvetően nem ütött meg ellenséges hangot.

¹³² Országgyűlési Napló, 1994–1998. 1996. évi tavaszi ülészak. 1996. február 13. (146. szám). Napirenden kívüli felszólalók. 258.

Tarlós István, az SZDSZ színeiben megválasztott, később független óbudai polgármester 1997-ben írta ezt a kerületi lapban, amelyet a *Magyar Narancs* szemlézett: „Azt gondolom, jót tenne, ha nem volna kötelező az emberek számára értéknek tartani azt, amit néhány évezred óta természetellenesnek tartunk. Elég erkölcstelen a világ, nem kellene a tetejében még természetellenesség is tenni. Végképp nem szabadna az államnak ilyen nemtelen izléstelenségekhez asszisztálnia...”¹³³

Az MSZP a kilencvenes években még inkább elutasító volt. 1994-ben – a választási kérdésekre adott válaszukban – nem tudták elképzelni a melegházasságot, és nem szólaltak meg támogatóan a témában. Kovács László 1999-ben az MSZP elnökeként az *Élet és Irodalomban* például arra a kérdésre, hogy mi a véleménye arról, hogy Kósáné Kovács Magda, a parlament emberi jogi bizottságának elnöke nem akart üdvözlő beszédet mondani a melegfesztiválon, azt válaszolta: „Igazat adtam neki [...], én sem vállaltam volna. [...] Nem érik őket üldöztetések, atrocitások. Azt, hogy a társadalom nem szimpatizál ezzel a magatartással, megértem, én sem szeretném, ha kötelezővé tennék.”¹³⁴ Kovács később bocsánatot kért megjegyzéséért, de azt megerősítette, hogy „a homoszexuálisokat nem érik olyasfajta hátrányok, amelyek indokolnák, hogy a szocialista párt szót emeljen értük”.¹³⁵ Kósáné Kovács Magda később többször is felemelte a szavát az LGBTQI-emberek jogaiért.¹³⁶

Kezdetben az SZDSZ is hezitált, a liberális párt sem nyilatkozott meg a témában. Elsőként a kilencvenes évek végétől Gusztos Péter, az SZDSZ ifjúsági szervezete, az Új Generáció alapítója szorgalmazta a pártban a meleg és leszbikusok képviselését,¹³⁷

¹³³ Tarlósnak az Óbuda című kerületi lapban megjelent nyilatkozatát idézi a *Magyar Narancs* Szüret rovata, 1997. május 15. 4.

¹³⁴ „Ne kelljen lesütni a szemünket” – Kovács Lászlóval, az MSZP elnökével Seres László készített interjút. *Élet és Irodalom*, 1999. november 5. 5.

¹³⁵ *Népszabadság*, 1999. november 24.

¹³⁶ KÓSÁNÉ KOVÁCS MAGDA: ne legyen tabu a melegéről és a jogairól való oktatás az iskolákban. *Háttér.hu* <http://www.hatter.hu/hirszolgalat/kosane-kovacs-magda-ne-legyen-tabu-a-melegekrol-es-a-jogairrol-valo-oktatas-az-iskolakb> (Letöltve: 2024. 12. 02.)

¹³⁷ Az SZDSZ Új Generáció 1999-es nyilatkozata a következőképpen fogalmazott: „Az államnak semlegesnek kell lennie mindenféle világnézettel, szexuá-

a Háttér Társaság 2005-ben elsőként tüntette ki Közéleti díjával.¹³⁸ Az 1999-es melegfesztivált Pető Iván, az SZDSZ képviselője, a 2000-est pedig Rajk László, a párt akkori budapesti elnöke nyitotta meg.

A baloldali és liberális eszméket felvállaló pártok az ezredforduló után álltak ki határozottabban az LMBTQI-közösség érdekei mellett, s vállaltak nyilvános megjelenést, felszólalást a fesztiválokon, felvonulásokon, sőt akár másságuk felvállalását is. De ez már egy másik korszak, amelynek feldolgozása külön tanulmány lehet, mint ahogyan az is, hogy a politikusok véleményének változását mennyiben segítették elő az európai uniós csatlakozásunk miatti „kényszerek”, vagy az, hogy a politikusok a világot járván megtapasztalták a nyugati politikusok hozzáállását az LMBTQI-témához, valamint hogy mindez mennyiben függött a személyiségüktől, habitusuktól.

Összegzés

A tanulmány célja az volt, hogy röviden összefoglaljuk a magyarországi LMBTQI-mozgalom kialakulását és történetét az ezredfordulóig. A Kádár-korszak utolsó éveiben született az első civil szervezet, a Homeros, amely történelmi szerepet játszott abban, hogy a hazai LMBTQI-közösség megszerveződjék. A rendszerváltás a hazai meleg- és leszbikusközösség életében is jelentős változást idézett elő: új civil szervezetek alakultak, a közösség számára különféle szolgáltatások indultak, jogilag rendezték az azonos nemű párok együttélését, szórakozóhelyek nyíltak, és az LMBTQI-embereket megcélzó sajtótermékek jelentek meg. A kö-

lis felfogással és kulturális hagyománnyal szemben, ha azok mások szabadságát nem sértik. Nyitott, sokszínű és toleráns társadalmat akarunk!” SZDSZ Új Generáció – Ezredfordulós nyilatkozat, Háttér Archívum, Pártok iratai. – A párt 2000-es választási programja ennél részletesebb volt: tartalmazta a regisztrált élettársi kapcsolat intézményének létrehozását és a 199. § eltörlését is.

¹³⁸ A Háttér Társaság 2005 óta adja át a Háttér-díjakat azon személyeknek, akik sokat tettek a magyarországi LMBTQI-közösségért.

<https://hatter.hu/tevekenysegunk/kulturalis-es-kozossegi-esemenyek/hatter-dij> (Letöltve: 2024. 12. 02.)

zösség láthatóbbá válása komoly társadalmi vitákat generált, amelyre a politikai pártok eltérő módon reagáltak. Kezdetben egyik párt sem állt ki egyértelműen az LGBTQI-emberek mellett, a kilencvenes évek végétől kezdve volt érezhető a liberális és baloldali pártok támogatása. A tanulmányban ezeket a folyamatokat, történéseket igyekeztünk bemutatni, számos olyan forrás felhasználásával, amelyek kizárólag a Háttér Archivum és Könyvtárban találhatóak meg, és amelyek eddig nem voltak széles körben ismertek.